

Napísal Ľubomír Feldek

VELKÁ KNIHA SLOVENSKÝCH ROZPRÁVOK

Ilustroval Peter Uchnár

© Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., 2020
Text © Ľubomír Feldek, 2020
Illustrations © Peter Uchnár, 2020

VELKÁ KNIHA SLOVENSKÝCH ROZPRÁVOK

Napísal Ľubomír Feldek

VELKÁ KNIHA SLOVENSKÝCH ROZPRÁVOK

Ilustroval Peter Uchnár

slovar

AKO ŠLO VAJCE NA VANDROVKU

Ako šlo vajce na vandrovku? Nuž, ako každý tovariš, čo sa chce vyučiť za majstra – rozkotúlalo sa kade ľahšie, tak, aby nenarazilo do dačoho, čo je tvrdšie. Veď tovariš nemusí si hneď hlavu rozbiť, aj keď je smelý – nie je žiadna hanba ostať celý.

Šlo teda naše vajce na vandrovku a prvý, koho postretlo, bol rak.

„Kam ideš?“ pýta sa vajce raka.

„A ty kam?“ pýta sa rak.

„Ja idem na vandrovku,“ vraví vajce. „Nepriď sa ku mne?“

„Čo je viac ako tovariš? Dvaja tovariši!“ pomyslel si rak a pridalo sa k vajcu.

Boli dvaja – mali za dvoch odvahy.

Idú, idú, stretnú kačku.

„Kam ideš?“ pýta sa vajce kačky.

„A vy kam?“ pýta sa kačka.

„My ideme na vandrovku – nejdeš s nami?“

„Trom uhne sa aj strom!“ pomyslela si kačka a pridala sa k nim. Boli traja – aj odvahy mali za troch.

Idú, idú, stretnú moriaka.

„Kam ideš?“ pýta sa vajce moriaka.

„A vy kam?“ pýta sa moriak.
„My ideme na vandrovku – pod’ aj ty!“
„Lepšie za tmy s kamarátmi!“ pomyslel si moriak a pridal sa k nim.
Boli štyria – aj odvahy mali za štyroch.
Idú, idú, stretnú koňa.
„Kam ideš?“ pýta sa vajce koňa.
„A vy kam?“ pýta sa kôň.
„My ideme na vandrovku – pod’, budeme piati!“
„Kde sú piati, slovo platí!“ pomyslel si kôň a pridal sa k nim.
Boli piati – aj odvahy mali za piatich.
Idú, idú, stretnú vola.

„Kam ideš?“ pýta sa vajce vola.

„A vy kam?“ pýta sa vôl.

„My ideme na vandrovku – pridaj sa!“

Vôl si nič nepomyslel, veď to bol vôl, ale náhodou sa i bez rozmýšľania dobre rozhodol. Pridal sa k nim a boli šiesti. Aj odvahy mali za šiestich.

Idú, idú, stretnú kohúta.

„Kam ideš?“ pýta sa vajce kohúta.

„A vy kam?“ pýta sa kohút.

„My ideme na vandrovku – aj ty o tom pokohútaj!“

„Ešte jeden – šťastných sedem!“ pokohútal kohút – a aj on sa k nim pridol. Boli siedmi – i odvahy mali za siedmich.

Vandrovali, vandrovali, až tu zrazu, večer a uprostred hlbokého lesa, prišiel na nich hlad. I prikázalo vajce kohútovi, aby vyletel na najvyšší smrek a dobre sa porozhliadal. Poslúchol kohút – zazrel zo smreka svetlo zďaleka.

„Leť, kohútik, proti tomu svetlu a ukazuj nám cestu!“ povedalo vajce. „Aj keby to tam čerti svietili, musia nás nakrmiť a prenocovať.“

Kohút nad nimi letel pred nimi a oni sa pod ním poberali za ním. Odvahy za siedmich – šli ako na hotové.

Našli uprostred lesa svietiacu chalupu. Povie vajce koňovi, aby zabúchal na dvere – kto už mal zabúchať, ak nie kôň? Kopne kôň do dverí – a z dverí sa stará baba teperí:

„Čo tu chcete? Zmiznite, lebo keď sa vrátia moji vnuci zbojníci, urobia z vás horúcu kašu v rajnici!“

„Svet sa preto nezrúca, nijaká kaša sa neje horúca,“ vraví vajce. „A keď už sme pri kaši – daj nám, siedmim tovarišom na vandrovke, dačo zjesť.“

Všetci dobrí ľudia na svete by našich tovarišov nakrmili aj na noc prichýlili. Lenže stará baba v lese bola zlá:

„Nech vás parom vezme, pre takých kadejakých vandrákov nemám nič!“

Čo tu robiť? Prikázalo vajce volovi, aby vzal zlú starú babu na rohy. Vôl nerozmýšľal, veď to bol vôl, ale náhodou i tentoraz urobil dobre. Nabral babu na rohy, odniesol ju do hory, v hore babu rohami hodil kdesi do jamy – a pribehol naspäť.

Vošli všetci do izby a tam našli pre siedmich zbojníkov prestretý stôl.

Hneď by sa naši siedmi tovariši dali do jedla. No tu zrazu vonku haravara, až na stole podskočila vára. Siedmi zbojníci sa vracali zo zboja a každý mal nižšie jedno plece, lebo na ňom niesol plné vrece.

Čo tu robiť? Postavilo vajce vola do pitvora, koňa do izby za dvere, moriaka poslalo na pec, kačku pod lavicu, raka do krhly, kohútovi prikázalo vyletieť hore na pánt a samo sa zahrabalo do pahreby. Predtým ešte zahasilo svetlo.

Zbojníci sa blížia k chalupe a vidia, že sa v nej nesvieti.

„Čo to má znamenať? Zaspala tá naša stará mať, či čo?“

Zastanú pred tmavou chalupou, premýšľajú – vojst' či nevojst'?

„Vy postrážte vrecia,“ vraví najväčší z nich, „a ja vojdem a uvidím, či je všetko v poriadku.“

Vstúpi on do pitvora – a tam ho vôl vezme na rohy a hodí otvorenými dverami do izby.

Kôň za dverami izby nemešká – a podľho do zbojníka kopytom.

„A to je kto?“ skríkne zbojník. „No veď počkaj, hneď si ja na teba posvietim!“

Skočí k pahrebe, že ju rozdúcha, aby pri ohni lepšie videl – no len čo rozhrnul pahrebu, len čo začal do nej fúkať, pripieklo žeravé uhlie vajce, vajce puklo a fúk! – nafúkalo zbojníkovi do očí žeravý popol.

Vykrikuje zbojník od bolesti a skočí ku krhle, že si vymyje oči vodou. Ale ako načrie rukou, chytí mu rak prsty do klepiet.

Ešte viacej sa zbojník preľakne, mykne rukou, prevrhne krhlu, krhla narobí hrmot – a do toho hneď moriak na peci: „Udri! Udri!“

A spod lavice vyletí kačka, bije krídlami zbojníka sprava i zľava a volá: „Tak? Tak?“

„Nie tak! Nie tak!“ kričí zbojník a vyskakuje až po pánt.

A z pánta mu kohút rovno do ucha: „Kikirikí!“

To už bolo i na najväčšieho zbojníka priveľa. Vyletí z chalupy ako bez duše, dobreže na zem nepozráža i tých šiestich vonku.

„Kto je tam? Aká skaza?“ vypyujú sa ho.

Najväčší zbojník bol kusisko chlapa – ale teraz len po dychu lapá a odpovedá:

„Beda nám je, beda!
Koľko čertov nás tam čaká, to sa zrátať nedá.
Ten v pitvore má vidly nevidané –
len tak som letel, keď ma nabral na ne.
A ešte do mňa popritom
spoza dverí druhý kopytom.
Ja k pahrebe – no tá neposvieti.
Pri pahrebe čaká na mňa tretí –
s puškou vyskočí
a strelí mi rovno do očí.
Oči si chcem vymyť v krhle –
a v tej krhle štvrtý chrchle,
nožnice má v hrsti,
dobreže mi neodstrihol prsty.
A na peci piaty, taký múdry,
čo len rozkazuje: ‚Udri, udri!‘
A spod lavice šiesty kat –
a udiera ma tak i tak.

Vyskočím až po pánt od paniky –
a tam reve siedmy: „Na pántiky!“
Nech neufujazdím kadesi,
na pánte ma zaraz obesí.“

Nečakali zbojníci, kým sa čerti vyrútia z chalupy. Rozutekali sa na všetky strany. Aj vrecia odhodili – a zlata veru nebolo v nich málo! –, len aby sa im ľahšie utekalo.

Naši siedmi tovariši vrecia poprezerali – a boli spokojní s tým, čo v nich našli. Veď kde by už hľadali tých, čo im to patrilo? Bolo to už teraz ich.

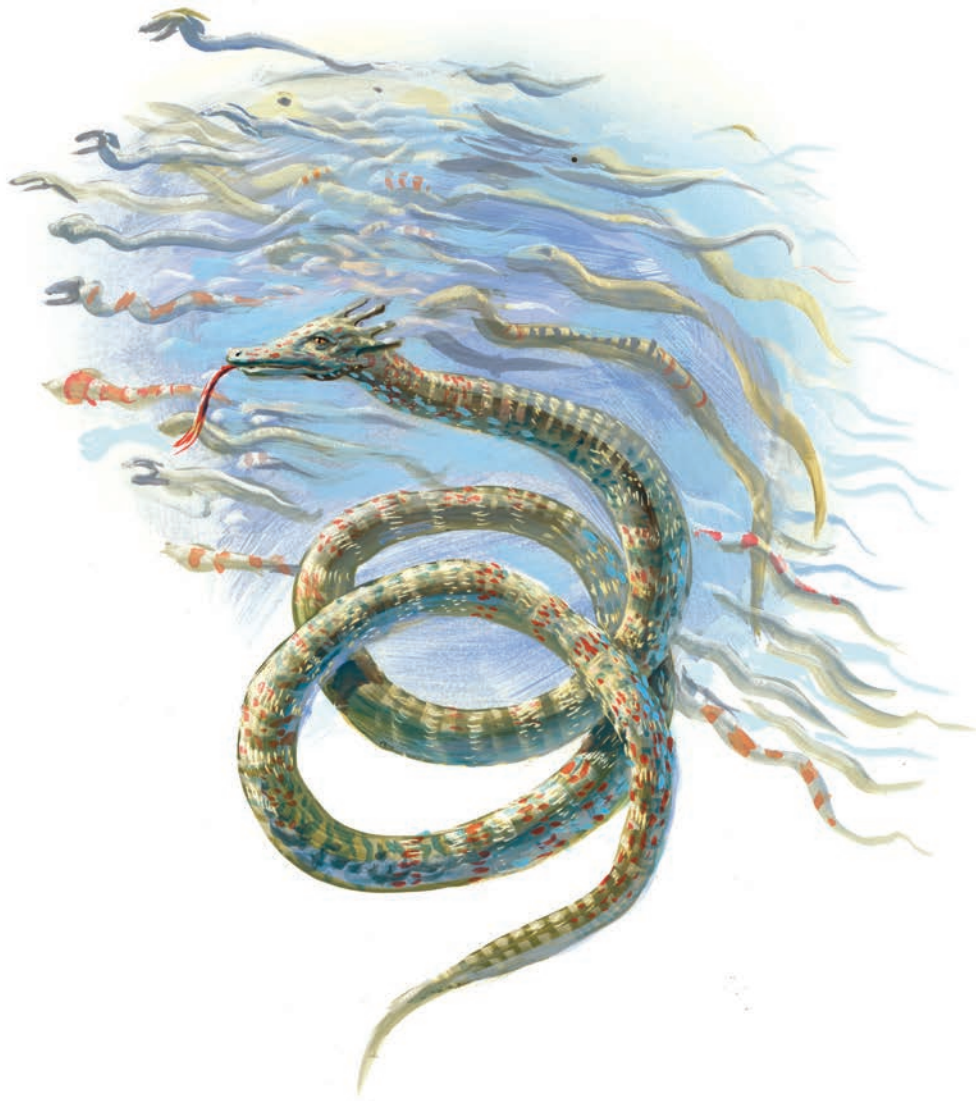
„Veruže už nie sme tovariši,“ zvolalo puknuté vajce. „Majstrovský kúsok sa nám podaril, veruže sme už majstri.“

„A máš aj majstrovsky rozbitú hlavu,“ povedala kačka.

„Pokoj po boji hlavu zahojí,“ zasmialo sa vajce.

Celú noc hodovali, jedli, pili ako králi
– a ráno si každý, čo mu patrí, zobral.
Každý majster – už len sám!
– sa svojou cestou pobral.

BAČA A ŠARKAN

Žil raz bača, čo mal ženu zlú ako šarkan. Nebola taká zlá odjakživa. Keď za ňou ešte chodil ako slobodný mládenec za slobodnou dievkou, bývala ona spevavá a milá ako škovránok. No odkedy jej pri oltári odprisahal vernosť, zmenila sa na nepoznanie. Večne mu len pílila uši, ustavične mu čosi vyčítala. Nečudo, že sa bača vždy tešil na ten jarný deň, keď sa s ňou mohol rozlúčiť a celé leto byť na salaši bez nej, iba s krídlom ovečiek a so psom. Ovečky sa samy pásli, pes Dunaj ich zavracaľ a bača zatiaľ postával na hrebeni hory, opretý o vatrál, očami blúdil po širokom modrom nebi i po hlbokých dolinách a vrael si:

„Ach, bolže by krásny ten boží svet bez ženy.“

Raz, bolo to už v jeseni, keď sa hady chystajú na zimný spánok, náš milý bača znova tak stojí, opiera sa, a čo vidí? Ku skale na druhej strane doliny sa zo všetkých strán zliezajú húfy hadov. Najväčší

had vzal na jazyk akúsi zelinku, dotkol sa ňou skaly, tá sa otvorila a had po hadovi mizol v diere. Za posledným sa skala zase zavrela.

Hútal bača, čo to vlastne videl, a napokon prikázal ovečkám, nech sa len ďalej pasú, a psovi Dunajovi, nech len ďalej na ne dozerá, a sám sa pobral na druhú stranu doliny.

„Musím ja,“ povedal si, „preskúmať, čo je to za zelinka a kam to zaliezajú hady.“

Veľa zeliniek vedel pomenovať bača, iba tú nie, čo rástla vôkol skaly – všimol si ju prvý raz. No čo tam po mene. Odtrhol bača jednu byľ, dotkol sa ňou skaly – otvorila sa i jemu.

Vošiel bača do skaly – a tu priestranná jaskyňa. Steny, akoby ich posial hviezdami – tak sa ligotali od zlata a striebra. Uprostred jaskyne stál zlatý stôl a na ňom ležal do kľbka skrútený najväčší had. Ostatné hady si políhali kade-tade po jaskyni. Keď vošiel bača, všetky už spali, i ten na stole.

Páčila sa bačovi jaskyňa, dlho si ju prezeral, potom si však spomenul na ovečky.

„Ech,“ povedal si, „videl som, čo som chcel vidieť, idem nazad.“

Ľahko sa povie, ťažko urobí. I za bačom sa skala zavrela – a on nevedel, čo si počať, aby sa znova otvorila. Zelinku, ktorou sa jej zvonku dotkol, tam vonku i zahodil – a tu dnu, v jaskyni, nijaká podobná nerástla. Skúšal bača odtisnúť skalú rukami, no darmo. Skala neústupná – a bača v pasci.

„Čo už teraz,“ zahundral. „Keď nemôžem von, i ja si tu chvíľu pospím, tak ako tie hady.“

Zakrútil sa do kabanice, ľahol si do kúta jaskyne a zaspal.

Nezdalo sa mu, že by dlho spal, keď ho prebudil akýsi šust. Strhol sa, ký čert mu to šustí po kolibe? Či azda ten jeho šarkan v sukni nevydržal bez neho v dedine? Prišla mu žena píliť uši až sem na salaš? Kdeže tam bol jeho salaš! Kdeže koliba! Len čo si pretrel oči, svitlo mu, kde sa to budí. Udrel mu do očí ligot stien i zlatého stola. Najväčší had ešte vždy na ňom ležal skrútený, no tie ostatné sa už vystierali, dvíhali hlavy a sipeli:

„Či už časss?“

Najväčší ich chvíľu počúval a potom zrazu i on sám zdvihol hlavu a zasipel:

„Už časss.“

Hneď nato sa i vystrel, zliezol zo stola a plazil sa ku skalnej stene. Všetky hady za ním. Nebolo nášmu bačovi viac treba – zo dva razy zívól a hybaj za nimi:

„Kadiaľ ony, tadiaľ i ja.“

Znova sa ukázalo, že jeden mieni, druhý mení.

Najväčší had sa dotkol čímsi skaly, tá sa otvorila a hady, jeden po druhom, liezli z jaskyne von. Za posledným chcel i bača, no vtom sa mu skala s hrmotom zavrela pred nosom a zvonku zasipel ten najväčší had:

„Veru tak, bača, ty tam musíš ostať.“

„A čo by som tu robil?“ ozval sa v skale zatvorený bača. „Gazdovstvo tu nemáte, robotu mi nedáte a naveky spať sa mi ešte nechce. Pustite ma von, mám na salaši ovce a v dedine zlú ženu.“

„Skôr odtiaľto nevyjdeš, kým neodprisaháš, že nikdy nikomu nepovieš, kde si bol, ako si sa sem dostal a čo si tu videl.“

Čo mal bača robiť? Odprisahal, že nikomu nič nepovie, len aby bol už vonku.

„Ale pamätaj si, zle sa ti povodí, ak porušíš svoju prísahu,“ pohrozil ešte bačovi najväčší had a vypustil ho zo skaly.

Vyšiel bača znova na boží svet – a neveril vlastným očiam. Vonku namiesto jesene bola už znova jar.

Rozvíjala sa bučina,
zelenala sa lúčina,
navôkol pre ovečky chutná paša –
a salaš bez baču a bača bez salaša.

„Beda mi,“ zalomil bača rukami. „Ja človečik-sprostáčik, čo som to urobil? Veď som celú zimu prespal v skale! Jaj, ovce moje, kde vás nájdem? Jaj, žena moja, čo tá na to povie? Tá ma bude z kadečoho podozrievať. Tá ma umučí.“

Tak bedákal bača a poberal sa v tú stranu, kde stála jeho koliba.

Už z diaľky zazrel, ako sa okolo koliby krúti jeho žena. Celú zimu sa neukázal v dedine, iste mu to teraz prišla vyčítovať na salaš. Aby jej nepadol hneď do rúk, prešmykol sa bača poza kolibu, preskočil ohradu a učupil sa v košiari. Ako tam čuší, zrazu vidí, že odkiaľsi prikvitol neznámy pán v čiernom kabáte a vypytuje sa jeho ženy:

„Pani bačuľa, a kde máte muža?“

„Jaj, keby ja vedela! V jeseni odišiel za ovcami a odvtedy ho niet,“ pustila sa do plaču bačuľa. „Pes Dunaj sám sa vrátil s krdľom, no po mojom milovanom mužičkovi zľahla sa zem. Ak ho zožrali vlky, hľadám si zo svojho mužička-neboráčika aspoň koštialiky.“

Ženin plač chytil baču za srdce. Tuším predsa len nebola až taká zlá. A ak aj bola, cez zimu sa polepšila.

„Ej, neplač, žena moja,“ vyskočil bača z košiara. „Tu som ti! Nezožrali ma vlky. Len som si v košiari chcel chvíľku zdriemnuť, no zaspal som tak tuho, že som prespal celú zimu.“

Nepomohol si bača touto výhovorkou. Len čo ju bačuľa počula, prešiel ju plač a začala nadávať, dobreže v jarnej hore nezačalo opadávať lístie:

„Bodaj sto hromov udrelo do teba, pochábel! Aký si ty chlap? Aký bača? Ovce nechá na psa, ženu naverímboha, a sám prespí zimu ako had.“

„Nevie to jej jazyčisko, ako je pri pravde blízko,“ pomyslel si bača, no mlčal ako peň, lebo ho nútila mlčať prísaha, čo dal hadovi.

Tu sa však bačovej žene prihovoril neznámy pán:

„Upokojte sa, pani bačuľa, veď možno to nebude celkom tak, ako vraví váš muž. Musel ten prespať zimu niekde inde, a keď vám prezradí, kde ju prespal, hneď sa udobrite.“

„A vari ju neprespal v košiari? Vari naozaj niekde inde?“ rozčertila sa bačuľa ešte viac. „Tak potom kde si spal a pri kom a s kým? Prezrad, kým ti kážem podobrotky!“

Nemohol bača prezrádzať – ďalej mlčal.

„Čuší, lebo sa vás bojí,“ povedal neznámy pán a šuchol bačovej žene do hrsti peniaz. „Tu máte a vráťte sa do dediny. Sám sa ho povypyťujem a potom vám poviem.“

Dala bačuľa na takú reč. Vzala peniaz a vrátila sa do dediny.

Bol by sa bača aj poďakoval neznámemu pánovi, že ho aspoň na chvíľu ochránil pred ženiným hnevom, no neznámy pán sa zrazu tri razy zväčšil a jeho kabát zakryl nebo ako čierny mrak. Na čele sa mu objavilo tretie oko – hneď bača vedel, že pred ním stojí mocný černokňažník. Od strachu i zabanoval, že tu niet jeho ženy.

„A teraz, keď sme už sami, vrav, kde si bol od jesene do jari!“ udrel černokňažník na baču.

Bál sa bača porušiť prísahu, čo dal hadovi, bál sa i priečiť černokňažníkovi. Čo tu robíš? Koho sa báť menej, koho viac? Pomyslel si bača, že aj keď nesmie vraviť, prstom ukázať môže, na to neprisahal.

„Vrav, bača! Kde si prespal zimu?“ znova sa ešte prísnejšie spýtal černokňažník.

Bača ukázal prstom na skalú na druhej strane doliny.

„V skale?“ povedal černokňažník. „Pôjdeme teda tam.“

Keď boli tam, znova sa černokňažník baču opýtal:

„A ako si sa dostal do skaly?“

Zas nepovedal bača nič, iba prstom ukázal na zelinku, čo rástla vôkol skaly.

Hneď bolo černokňažníkovi všetko jasné. Odtrhol zelinku, potrel ňou skalú – a skala sa aj pred ním poslušne otvorila. Černokňažník však do nej nevstúpil, iba vytiahol akúsi knihu a začal z nej čítať.

V tej chvíli sa zatriasla zem, zo skaly sa ozvalo strašné sipenie a von vyliezol ukrutný šarkan. Z tlamy mu šľahal plameň, chvostom ťal napravo i naľavo a reval:

„Beda ti, bača, porušil si prísahu!“

Zdúpnel bača, ten hlas mu bol akýsi známy. Pozrie sa lepšie, a veru áno, je to ten had, ktorému prisahal – ibaže podrástol na obrovského šarkana.

„A veď som nikomu nič nepovedal,“ zvolal bača zúfalo.

„Ale si ukazoval a to je to isté, akoby si povedal,“ reval šarkan. „Teraz ja ukážem tebe. Rozlúč sa so životom!“

„Neboj sa, bača, len mu hod' toto cez hlavu,“ zvolal čiernokňažník a podával bačovi akúsi ohlávku.

Nemal bača na výber, vzal ohlávku a hodil ju šarkanovi cez hlavu.

Jaj, teraz len bolo beda bačovi! Ledva sa šmykla ohlávka šarkanovi cez hlavu, šarkan ňou trhol, baču strhol – a ten sa ani nenazdal a sedel šarkanovi na chrbte. V tej chvíli sa šarkan s bačom vzniesol a už leteli ponad hory, ponad doly. Nastala tmúca tma a bača videl iba to, na čo mu posvietil plameň, čo šľahal zo šarkanovej tlamy. Videl bača, ako sa hlboko pod ním trasie zem a vždy, keď sa šarkan oženie chvostom, dolu z vrchov sa gúľajú kamene. Šarkan podchvíľou vypustil zo seba i prúd vody a bača videl, ako sa potôčiky na horských stráňach menia na rieky a z veľkých miest, čo svietili na morských brehoch, sú zrazu malé zatopené ostrovy. Zatvoril bača radšej oči, aby nemusel hľadieť na tú skazu. Nevedel ani, či on sám je ešte živý a či je už mŕtvy.

Keď sa vyburil šarkanov prvý hnev, zmiernil sa i jeho let. Prestal šibať chvostom, prestal púšťať vodu, ani z tlamy mu už nešľahal taký plam. I bačovi trošku odľahlo pri srdci, keď videl, že je ešte stále živý, a čakal už len, kedy sa šarkan spustí nadol. Zosadať sa však šarkanovi ešte nechcelo. Pomaly, pomaličky stúpал čoraz vyššie – a hory, čo bača videl pod sebou, boli už teraz menšie ako mraveniská. A šarkan stúpал ďalej, až napokon bača videl pod sebou len mraky a nad sebou slnko a hviezdy.

A vtedy šarkan zrazu zastal a ostal s bačom nehybne visieť na jednom mieste.

„Jajbože, čože si len teraz počnem, keď visím takto medzi nebom a zemou? Až do neba sám nevyletím – a ak skočím dolu, nezostane zo mňa ani mastný fliačik,“ zabedákal bača a rozplakal sa ako dieťa.

Šarkan visel v povetrí a nevšímal si bačov plač.

„Šarkan, veľkomožný pán šarkan, zmilujte sa,“ prosil bača tak, že by i kameň zmäkol na jeho prosby. „Oj, zletteže, zlette dolu, prisahám, že vás do svojej smrti už nikdy nenahnevám.“

Šarkan iba zafučal a zaffkal, ale nepohol sa ani o piad'.

A tu zrazu sa doniesol k bačovým ušiam akýsi známy hlas. Započúval sa bača a zdalo sa mu, že počuje hlas svojej ženy. Ale nebol to ten hlas, ktorým mu ustavične pílila uši, odkedy jej odprisahal vernosť pred oltárom. Bol to hlas, aký si pamätal z čias, keď ešte nebola jeho ženou, keď bola ešte tou slobodnou dievkou, za ktorou podchodil ako slobodný mládenec. Bol to hlas spevavý a milý ako hlas škovránka.

Poobzeral sa začudovaný bača – a videl, že to naozaj nad ním poletuje spievajúci škovránok.

Škovránok spieval a spieval a priletúval k bačovi vždy bližšie a bližšie. A keď už trepotal krídelkami priamo nad bačom, bača ho poprosil:

„Škovránok, vtáčik bohumilý, prosím ťa, doletže ty k nebeskému otcovi a vypovedz mu moju biedu. Povedz mu, že ho nastokrát pozdravujem a že ho prosím o pomoc.“

Škovránok zaletel k Bohu a rozpovedal mu, ako bača úpenlivo prosí. I zmiloval sa nebeský otec nad úbohým bačom. Napísal čosi zlatým písmom na brezový lístok, dal lístok škovránkovi do zobáčka a prikázal mu, aby ho spustil šarkanovi na hlavu.

Zletel škovránok od božieho trónu nad šarkanovu hlavu a pustil na ňu brezový, zlatým písmom popísaný lístok. Šarkan ani nezafučal, ani nezafíkal, len sa potichučky začal spúšťať a o chvíľu zosadol a opatrne striasol baču z chrbta na pevnú zem.

Bačovi sa od úľavy zakrútila hlava, no hneď sa spamätal a videl, že stojí pri svojej kolibe na salaši. Šarkana nikde, škovránka nikde, iba Dunaj práve zavraca do košiara ovce na dojenie – akoby sa nič nebolo stalo.

A ktože to hore kopcom kráča?

„Žienka moja milovaná!“ potešil sa bača.

